

RAPPORT

REFLEKTION: SARAJEVO

OM UNGDOMAR OCH UNGDOMSKULTUR I SARAJEVO

Karin Stenmar, Mia Bergdahl, Mette Johansen,
Jorge Martorell, Dalibor Veljovic, Hans-Gurstad-Nilsson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sida:

Bakgrund Bosnien ...	3
Inledning...	4
Arbetsprocessen...	4
Målsättning... Radioprogrammet...	5
Målgrupp... Ungdomar...	5
Redovisningsformer... Att arbeta med radio...	5 6
Schema dag för dag...	7
Ungdomarna... Amra... Ungdomarna och kulturen... Musiklivet... Ett försök att blicka framåt...	8-11 8 9 10 11
Sammanfattning... Grupp- och arbetsprocess... Resultat och arbetsprocess i relation till projektplanen...	12-13 13
Kontaktpersoner och människor vi har mött på vägen... Frågeformulär... Abstract...	14-15 16 17

Bakgrund Bosnien

Republiken Bosnien-Hercegovina består av två delar. Landet ligger på Balkanhalvön, i de centrala delarna av före detta Jugoslavien. Bosnien är den större delen av landet i norr och dess befolkning består av 43 procent muslimer, 31 procent ortodoxa serber och 17 procent katolska kroater. Huvudstaden Sarajevo ligger i mitten av landet, intill floden Bosna som en gång gav namnet till landet. Sarajevo hade innan kriget 525 000 invånare och nu består befolkningen av 360 000 invånare. Språket, eller rättare sagt, språken kallas officiellt för bosniska, kroatiska och serbiska.

När Milosevics fick makten i Serbien förvärrades redan nationalistiska underströmningar i de andra Jugoslaviska delrepublikerna. Slovenien och Kroatien bröt sig ur Jugoslavien utan att det bosniska parlamentet följde efter. I det mångkulturella Bosnien-Hercegovina fick etnisk nationalism ett starkt fäste mycket på grund av en urusel ekonomi och mycket hög arbetslöshet. Till slut blev den politiska spänningen mellan muslimer, kroater och serber för stor och ett krig bröt ut i landet 1992.

Som så många inbördeskrig blev det bosniska både grymt och blodigt, 1 miljon interna flyktingar, 1,2 miljoner externa flyktingar. Till Sverige kom drygt 50 000 människor mellan 1992 och 1996. Innan kriget bodde 4,4 miljoner människor i Bosnien, nu är befolkningen ca 4 miljoner.

Parallellt med den etniska utrensningen har ett systematiskt kulturmord ägt rum. Man har velat utplåna varje spår av muslimsk och kroatisk-katolsk närvaro. Den mest konkreta förstörelsen är den av moskéer. Enligt den statliga bosniska kommissionen för krigsförbrytelser i före detta Jugoslavien har sammanlagt 969 moskéer, 171 katolska kyrkor, 10 ortodoxa kyrkor och 4 synagogor förstörts. Idag finns det få moskéer kvar i serbisk-ockuperade områden.

Bosnien-Hercegovina hade före kriget en intressant, unik blandning av arkitektur och kulturminnen från olika religiösa och kulturella traditioner. I de flesta städer kunde en moské och en kyrka stå sida vid sida. Städer som Sarajevo, Mostar och Banja Luka var de mest påtagliga exemplen på det mångkulturella Bosnien. Idag är detta i stor utsträckning sönderslaget.

Återuppbyggandet går trögt. Pengar hamnar i fel fickor och de pengar som satsas bygger man moskéer och kyrkor för. Endast en liten del kommer folket tillgodo. Bredvid nybyggda moskéer för mångmiljontals dollar står de skottskadade och brandskadade husen kvar. I de flesta av dessa hus bor eller arbetar det människor. Korruptionen är hög och det är svårt att privatisera gamla kommunistiska industrier. Det är ingen som vill köpa dem. Lokalerna och maskinerna är slitna. Det finns inte pengar för upprustning. Vem skulle våga investera i ett land med en sådan osäker framtid?

I Bosnien är 1 000 D-mark en mycket bra lön (cirka 5 000 svenska kronor). En lägenhet kostar mellan 300 och 400 D-mark. En genomsnittlig lön är cirka 400 D-mark. I landet har man ingen egen valuta. Man använder D-mark eller konvertibel mark.

Hjälporganisationerna fungerar som stöttepelare för landet. FN-tjänstemän och FN-soldater möter du ofta i Sarajevo. Utan FN och en mängd hjälp-

organisationer skulle landet gå under. Detta skapar känslor av tvetydighet, på grund av att en tjänsteman från FN tjänar ungefär 10 000 dollar. De duktiga men underbetalda lärarna lämnar det statliga skolorna för privata skolor inom FN och andra hjälporganisationer och kvaliteten i de statliga skolorna sjunker.

Inledning

Vi reste till Sarajevo i tron att komma kulturlivet nära, att titta på det som händer bland unga människor bortom krigets faser. Det var väldigt svårt. Det är viktigt att förstå vad som har hänt i Bosnien-Hercegovina och vad som finns med i bagaget hos de ungdomar vi mötte på vår resa. Kriget finns som en bakomliggande skugga och varje människa vi har mött pratar om Sarajevo innan kriget, under kriget och efter kriget. Kulturutbudet för ungdomar är fattigt och ungdomarnas ofta låga motivation och framtidstro påverkar situationen. Den dåliga ekonomin och den skyhöga arbetslösheten gör det svårt att lägga pengar på kultur. Vi har dock mött några eldsjälur, några ungdomar, som trots sina ofta mycket obehagliga upplevelser kämpar för musik, konst och teater.

Vårt resmål, Sarajevo, bestämde vi oss för på grund av att en person i vår arbetsgrupp, Dalibor kommer därför. Genom honom trodde vi att vi skulle få möjlighet att få uppleva Sarajevo på ett djupare plan. Så blev det också. Även för Dalibor har det varit givande att få visa sin hemstad för sina nya vänner. Vi har bott i hans föräldrars lägenhet och vi har mött hans familj. Genom honom har vi lättare rört oss i den stad som var helt främmande för oss och med hans hjälp kände vi oss snabbt hemma. Det vi visste om Sarajevo och Bosnien innan planets avgång, var massmedias bild under perioden för kriget. Nu har vi fått nya kunskaper och nya erfarenheter och en helt ny bild. Resan till Sarajevo har berört oss alla starkt, både som grupp och som enskilda individer.

Arbetsprocessen

I projektplanen beskrev vi svårigheterna med att enas om ett specifikt kulturprojekt att undersöka. Vi har alla i gruppen olika intressen och hade skilda bilder av vad resan skulle kunna ge. Detta ledde till att vi inte hade en tydlig övergripande frågeställning när vi åkte, vilket påverkade vår undersökning och vår rapport. Det finns inte ett allmängiltigt svar i rapporten. Vi gjorde ett medvetet val då vi lämnade innehållet till radioprogrammet och övrig dokumentation öppet. Ingen kunde i förväg se vad resan skulle ge oss.

I Sarajevo arbetade vi alla med våra egna intervjuer efter att ha kontaktat de människor var och en av oss ansåg vara spännande. Det visade sig vara ett för oss mycket fungerande arbetssätt då alla fokuserade på sina egna uppgifter. Intervjuerna blev därför vitt skilda men mycket lyckade.

De problem vi stötte på låg mer på det tekniska planet än det samarbetsmässiga. Gruppen hade redan från början fokuserat på grupprocessen och hur vi arbetar tillsammans. I vårt första arbete under kursen "Staden och kulturen" fick vi öva oss på att samarbeta, detta tror vi har varit en förutsättning för vår resa till Sarajevo. Vi visste hur alla i gruppen reagerade i olika situationer, vad vi hade för arbetstakt och hur var och en såg på sig själv och de andra i gruppen. Vi har gått igenom jobbiga perioder. Med dessa bakom kunde vi släppa olikheterna och istället fokusera på de sätt vi arbetar bäst på tillsammans. Vi har med detta arbete insett vikten av att ha en fungerande och öppen dialog för att kunna arbeta i ett projekt.

Målsättning

Radioprogrammet

En anledning till att vi valde att göra ett radioprogram var att vi behövde hitta en sammanhållande form för våra personliga intressen. En annan orsak var att några gruppmedlemmar hade

tidigare erfarenheter av radioarbete. Med detta arbetssätt kunde vi känna oss fria, samtidigt som det gav oss en nödvändig struktur för att genomföra vårt arbete. Kontakten med P3 och programmet Frank förstärkte vår idé.

Vi skulle jobba som ett radioteam.

Det faktum att Frank var ett radioprogram för ungdomar, avgjorde valet av målgrupp. Vi bestämde att radioprogrammet skulle handla om ungdomskulturen i Sarajevo och vi valde att kalla programmet "Kulturnytt från Sarajevo". När vi reste var vi medvetna om vilka krav som skulle uppfyllas; en halvtimmes långt program där femton minuter skulle vara musik. Den återstående tiden skulle fyllas med ett urval av våra intervjuer, upplevelser och erfarenheter. Temat var begränsat, men ändå öppet. Därför gällde det att snabbt hitta en röd tråd som kunde sammanfoga programmets olika moment. Programmets röda tråd skulle bli uppläsning av självskrivna texter i berättande stil, baserade på intervjuer och upplevelser. De inspelade intervjuerna skulle höras i bakgrunden av uppläsningen och mixas med olika bakgrundsljud; ute på gatan, inne på spårvagnar, i barmiljöer, osv.

Målgrupp

Ungdomar

Vilka drömmar, förväntningar och möjligheter finns det i ett land som härjats av krigets ohyggliga fasor under många år? För att få en tydligare uppfattning om hur unga människor lever i Sarajevo idag, valde vi att rikta in oss på ungdomskulturen. Att undersöka ungdomskulturen och försöka ge en övergripande sanningsenlig bild, insåg vi skulle kräva mer tid än vad en veckas besök kunde ge. Därför valde vi istället att genom valda möten ha intervjuer med vissa ungdomar och genom dessa kunna få möjligheten att förmedla en mer nyanserad bild än mediernas ensidiga krigsskildringar. Vi har försökt att fånga en stämning, ett smakprov från Sarajevos ungdomsvärld – ofrånkomligt filtrerad genom vår subjektiva upplevelse. Radioprogrammet riktar sig till ungdomar från femton till tjugo år.

Redovisningsformer

Vi har valt att dela upp redovisningen i tre delar: rapport, webbsida (med bilder) och radioprogram. I rapporten beskriver vi vårt arbetssätt under veckan och analyserar våra upplevelser. På webbsidan vill vi förmedla en helhetsbild av vår resa med utgångspunkt från våra dagböcker. I bild, ljud och text vill vi försöka återge Sarajevo som vår grupp upplevt staden och kulturen. Med hjälp av scannade bilder, collage, eventuella ljud- och film-filer, vill vi få med alla sinnesintryck som inte framträder på ett pappersark. Alla i gruppen har fått ansvara för var sin dagboksdag. Vi har sedan gått igenom varandras noteringar och fyllt i där vi har haft saker att tillägga. För övrigt ser vi en poäng med att skildra allas upplevelser i dagboksform, dels för att vi redan tidigare beslutat oss för att skriva dagbok och dels för att få en så personlig beskrivning som möjligt av vårt arbete. Under den muntliga redovisningen kommer gruppen att i ord berätta om våra dagar tillsammans,

utifrån dagboksanteckningarna.

Radioprogrammet, som är den viktigaste och mest arbetskrävande delen, kommer att bli ett urval av allas upplevelser och möten. Vi har alla kunnat spela in intervjuer, både inplanerade och spontana för att sedan sammanställa de partier som vi anser vara de mest givande och beskrivande. Ibland har samtalen förts på svenska men oftast på engelska, vilket många av ungdomarna behärskar. Vissa personer som blivit intervjuade har velat svara på sitt eget språk, vilket har krävt Dalibors hjälp med översättning.

Att arbeta med radio

För att kunna spela in intervjuer för radioprogrammet hyrde vi två minidiskar med tillhörande mikrofoner. Ljudupptagningskvaliteten var viktig för att kunna presentera ett så bra resultat som möjligt till den radiokanal vi ska sända radioprogrammet.

Vår första intervju med Amar, en ung kille från Sarajevo, som bodde i Göteborg under kriget och återvände till Bosnien efter krigets slut, gav oss ämnet vi letade efter. Unga människor som hade flytt från kriget, bott utomlands och kommit tillbaka. Hur levde de idag? Hur tänkte de? Mette skrev en frågeställning som ledde våra intervjuer.¹

Vi samlade materialet och insåg hur mycket ungdomarna hade gemensamt. Vi hade grunden men ändå fortsatte vi att jobba för att få en klarare bild av sammanhanget. Att arbeta med ett radioprogram var lika spännande som vi hade föreställt oss. Det tekniska gick trögt i början men så småningom lärde vi oss av våra misstag och det fungerade allt bättre. Ett enkelt och konkret exempel var insikten om hur viktigt det är att jobba i grupp och att var och en koncentrerar sig på sin del av arbetet.

Nu återstår för oss att redigera radioprogrammet och lämna in materialet. Vi har redan insett att vårt arbete i Sarajevo blev mer omfattande än vad vi hade tänkt oss. Det skulle kunna

räcka till en timmes radioprogram och tankarna finns på att utföra det. Det allra viktigaste för oss är att vi valde, trots risker, ett arbetssätt som visade sig vara lämpligt för vårt mål. Ämnet Sarajevo var så pass laddat med stadens oerhört tragiska och komplexa historia, att vi inte kunde förmå oss att bara titta på ett specifikt kulturprojekt. Vi behövde behålla den öppna inställningen och radioarbetet hjälpte oss att ro projektet i hamn.

Schema dag för dag

Här följer en kort sammanfattning av vår vecka i Sarajevo.

Lördagen 1/12

Gruppen åker till ett internetcafé för att träffa ägaren Kerim (Kicko) som är en kulturpersonlighet i staden. Vi träffar två operasångare, Dejan Kajevik och Dunja Gelineo genom vilka vi får andra kontakter.

Söndagen 2/12

Vi ägnar dagen åt arbetsplanering och en vandringsrunda genom Sarajevos gamla stad, Bascarsija. Vi avslutar rundan med en delikat middag på en traditionell bosnisk restaurang som heter "Inat Kuca" (Envist Hus).

Måndagen 3/12

Hela gruppen träffar Amar Kadribasic, en bosnisk-svensk kille som studerar statsvetenskap på universitet i Sarajevo. Vi intervjuar honom på ett café. Efteråt går vi till restaurangen Borsalino och äter middag tillsammans med honom. Dagen avslutas på FIS, en pub som är populär bland ungdomarna.

Tisdagen 4/12

Gruppen delar på sig. Mia, Mette och Karin åker in till centrum för att intervjuva Amra Isabegovic, en ung blivande mamma och fru med en flyktingbakgrund i Tyskland som återvänt till Sarajevo. Jorge träffar Amina på den spanska baren "Buena Vista". Hon har varit flykting i Spanien under fyra års tid. Dalibor och Hasse åker till den serbiska delen av staden och äter middag på restaurangen Srpska Kuca med Dalibors bror och hans fru. Där träffar de Radovanovic Slavoljub, en äldre manlig konstnär och skulptör. Gruppen återsamlas på "Buena Vista" och avslutar dagen med ett besök på ett internetcafé, där några surfar på nätet och kollar sina mail.

Onsdagen 5/12

Karin, Mette och Dalibor ger sig av på morgonen för en skidåkningstur. Hasse, Mia och Jorge stannar hemma och intervjuar Milan Sokolovic (Miki), Dalibors bästa vän från gymnasietiden som idag jobbar som programansvarig på Federal Television (FTV). Han var en av dem som var med under kriget och stred på den serbiska sidan. Mia och Jorge går till SOS Barnbyar som ligger i närheten och träffar barnen och personalen där. Efteråt går de vidare till fritidsgården SOS Kinderdorf International för att intervjuva Dunja Gelineo, en musiklärare och operasångerska. Hon var utomlands när kriget bröt ut men valde frivilligt att komma tillbaka till Sarajevo. Hon stannade i staden under hela krigsperioden. Dagen avslutas hemma med den återsamlade gruppen som utvärderar det hittills gjorda arbetet.

Torsdagen 6/12

Jorge, Mia och Karin går till FN:s hög-

kvarter där de träffar Sonja Cronin, åklagare från Canada som arbetar med mänskliga rättigheter. Mia och Jorge återkommer på eftermiddagen till SOS barnbyar. På vägen bestämmer de sig för att försöka ta sig in i en moské för att filma och spela in ljud. De stoppas vid entrén och får varken lov att filma eller spela in någonting. Endast på dessa villkor tillåts de komma in i moskén och närvara under ramadansceremonin. Därefter får de intervjua en muslimsk präst med hjälp av en tolk. Prästen berättar om hur muslimska ungdomar har det i Bosnien. Efter besöket hos barnen går de till SOS Kinderdorf International och intervjuar fritidsledaren Mladen Jelacic som också är skådespelare och drama-pedagog. På kvällen åker hela gruppen till Srpska Kuca för att äta middag med Dalibors familj. Efter maten blir det bingokväll på den lokala bingo-hallen. Jorge, Mette, Karin och Mia körs hem av Dalibors pappa. Hasse och Dalibor stannar och spelar in en het diskussion om det politiska läget i landet. Både Dalibors familj och personalen deltar i diskussionen.

Fredagen 7/12

Efter ett kort besök på ett stort köpcenter, åker hela gruppen in till staden för att ta en sista vandring och för att köpa presenter. Mia åker ensam en sista gång till barnhemmet för att ta avsked. På kvällen äter vi sista middagen på den spanska restaurangen "To be or not to be" tillsammans med Amar. Dit kommer också Kicko,

Dejan och Leo Sarik, en ung opera-sångare som Karin intervjuar på plats. Hasse och Jorge åker hem och tar hand om städningen. De övriga åker till Radio Tri där Dalibor är inbjuden som DJ i direktsändning. Karin gör en intervju med Leila, Kickos sambo som är en känd radioprofil i Sarajevo.

Lördagen 8/12

Gruppen åker hem till Sverige. Dalibor stannar tills på måndag för att hinna umgås lite mer med familjen och för att ta farväl av sin hemstad.

Ungdomarna

I det här sammanhanget ges det inte utrymme att presentera alla de personliga berättelser som vi har tagit del av. Amras historia är en av många, men exemplifierar ganska väl ungdomarnas livssituation i Sarajevo.

Amra

Amra, är mörk och vacker. Hon är 22 år och muslim. När kriget bröt ut blev hotet från serberna för stort och Amra och brodern begav sig på flykt. Bombarna ljöd runt deras hem när de med en plastpåse innehållande de viktigaste ägodelarna flydde över skog och mark. De lämnade landet och hamnade till slut i Berlin i Tyskland. Föräldrarna stannade kvar som interna flyktingar i Bosnien.

I Berlin lärde hon sig tyska, italienska, engelska och albanska, men tycker inte att hon har någon nytta av sina språkkunskaper. Amra har ingen högre utbildning och har inte heller de kontakter som behövs för att kunna få ett bra arbete.

Det var svårt att återvända till en efterkrigsstad. Många av vännerna hade lämnat landet och den svåra livssituationen gjorde det inte mindre komplicerat. Hon känner sig idag väldigt låst vid Bosnien, mycket på grund av föräldrarna som snart blir gamla och behöver hennes hjälp. Det krävs också en hel del pengar för att kunna lämna landet, pengar som hon har svårt att skaffa.

Hon är gravid i fjärde månaden. I Bosnien finns det inget ekonomiskt stöd för en gravid kvinna. Utan att vara gift är det svårt att försörja både sig själv och ett barn. Familjen måste ställa upp och det gör den inte alltid. Amra gifte sig på lördagen då vi skulle åka hem. Efter många år av drogmissbruk försö-

ker hon idag leva ett "vanligt" liv. Om sin framtid säger hon att hon kommer att vara hemma med sitt barn några år och sedan försöka skaffa sig ett arbete. Hon drömmer om att resa och att arbeta med språk. Helst någon annanstans än Bosnien.

Ungdomarna och kulturen

Under vår vecka i Sarajevo har vi träffat ett tjugotal ungdomar. Dessa möten har givit oss en övergripande bild av ungdomskulturen och livssituationen för ungdomar mellan tjugo och trettio år. Med dessa ungdomarnas hjälp har vi gjort följande iakttagelser:

- Kulturutbudet är skralt för unga människor. Regeringen hjälper inte till. Pengarna går till andra saker, såsom moskéer och kyrkor.
- Festivaler är populärt i staden. Man har bland annat en stor filmfestival varje år och en musikfestival med elektronisk musik, kallad Futurafestivalen. Dessutom arrangeras det en årlig jazzfestival, som vi tyvärr precis missade. Hit kommer många ungdomar.
- Vad gäller stora konserter kan oftast bara de ungdomar betala som har det bra ställt. De sämre bemedlade har i allmänhet inte råd att gå. Regeringen går inte in och sponsrar för att sänka prisnivåerna och biljettpriserna blir då höga.
- Medvetenheten om den moderna musiken är också hög. Åtminstone bland dem vi har träffat. Vad de dock saknar är medel och verktyg att kunna uttrycka sig med. Användning av datorer är inte en självklarhet, även om en hel del ungdomar har tillgång till dem. Internet-caféer är vanliga, men det är en helt okänd värld för många.
- Det finns en utvecklad teaterscen som inte drar till sig ungdomar lika mycket som arrangörerna önskar sig. Unga skådespelare har inga framtidsutsikter. Pengar som staten bidrar med till nya projekt, kommer sällan eller aldrig. Jobben går till dem som har rika eller inflytelserika familjer och inte till utbildade skådespelare.

Utländska investerare är sällsynt men eftertraktat. Vanessa, en skådespelerska som vi har träffat, har spelat in tre filmer med utländska investerare. Två av dem har haft premiär på Göteborgs Filmfestival, detta innan hon har fått kontrakt i en inhemsk produktion. Den alternativa teaterscenen är obefintlig, vilken var stadens kännetecken och stolthet innan kriget. Teaterakademins elever skapade på 1980-talet en helt ny, alternativ scen som öppnade dörren för flera kommande generationer.

- Vi har på en veckas tid råkat träffa två operasångare och en operasångerska i tjuogoårsåldern, vilket är ganska märkligt. Det visar på att samhället inte ger tillräckligt stöd eller plats för nya uttryck. De unga får lov att vända sig mot de sedan länge etablerade institutionerna. De som inte kan känna igen sig i dessa roller har oftast bara utlandet att drömma om. En gång i tiden var de unga, i saknaden av medel och plats, starkare och mer uthärdiga i sina behov att uttrycka sig. Därför hittade de nya lösningar. Idag har de krafterna nästan försvunnit.

- Sarajevo ungdomar sitter mycket på stadens många kaféer. De dricker en kopp kaffe och kan sitta där i timmar och prata. Det är ett väldigt vanligt sätt att mötas på. Det är också ett billigt alternativ. Väldigt få har egna lägenheter. Studiemedel kan man inte få. Utbildningarna är gratis men all litteratur får man betala själv.

- Vad gäller andra nöjen är såpoperor väldigt populärt. Två exempel är: "Den vilda ängeln" och "Esmeralda", "som drar fler människor än påven själv" (Amars tillägg).

- Flera unga kvinnor har börjat studera på universitet, men det är svårt för dem att få lika bra jobb som killarna efter examen. Det finns fortfarande ett visst motstånd till att kvinnor arbetar. Jämlikheten har inte utvecklats som i Sverige, men det har blivit bättre efter kriget.

- Ungdomar i allmänhet känner att det inte finns tillräckligt med resurser för

att kunna uttrycka sina intressen.

- För att kunna resa krävs det enorma insatser. Tillvaron handlar i stort sett om att överleva och kanske hjälpa sin familj. Det krävs också kunskaper i språk. Det är många som inte kommer långt utanför Bosniens gränser.

- Relativt billigt. Marijuanalukten ligger tung på många platser där ungdomar vistas. Drogproblemet är stort i Sarajevo. Smugglingen av tyngre droger är omfattande. Trots statens medvetenhet är tillgängligheten av droger stor, det finns endast två avgiftningskliniker i hela Bosnien.

- Maffian lockar allt fler unga till sig med löften om makt, status, lyx och andra illusioner.

Musiklivet

Under vårt veckolånga besök i Sarajevo insåg vi att de äldre tonåringarna var mycket intresserade av den moderna elektroniska musiken som spelades på några klubbar och caféer där vi hade bestämt möte med våra intervjupersoner. Musikutbudet återspeglade det som för närvarande var aktuellt, samtidigt tyckte ungdomarna att det saknades klubbar där de kunde träffa sina jämnåriga. Publiken på de få klubbar som finns är oftast blandad, allt från sjutton till femtio år.

Kontakten med den nya musiken sker huvudsakligen genom ungdomsradio

och genom de få klubbarna i staden. Inte sällan gästas de av utländska DJ:s som sedan ett tag är de huvudansvariga aktörerna för den elektroniska musikens utveckling. Bärare av "underground-rörelser", som hittar sin mening och sina starkaste fästen i just forna socialistiska stater, har blivit hårt drabbade av ekonomiska nedgångar och arbetslöshet. Musiker får sällan stjärnstatus i Bosnien.

Den inhemska folkmusiken är sig lik, år efter år. Med samma melodier och nästan likadana sånger som för tio år sedan. Det är bara publiken som förnyar sig med varje ny generation som växer upp.

Ett försök att blicka framåt

Bosniens-Hercegovinas framtid är högst osäker. Det är nästan omöjligt att säga hur det kommer att se ut framöver. Det finns många problem i landet och väldigt få av dem är lösta. Människor från Bosnien vill fortsätta leva i ett mångkulturellt och mång-etniskt land, så som det alltid varit. Det vore nog det bästa för landet. En uppdelning av Bosniens yta skulle troligtvis skapa ännu mer hat och hämnd.

Vad vi kommit fram till om ungdomarnas situation i Sarajevo är ganska nedslående med tanke på att återuppbyggandet av landet påbörjades vid krigets slut, 1995. Man hade för avsikt att satsa på den kulturella utvecklingen. Tanken var att rikta in sig på aktiviteter för ungdomarna som "bärare" av samhället och dess framtid.

De första åren efter krigets slut hade många utländska organisationer och enskilda personer bidragit till att kulturlivet kunnat utvecklas. Med nedskärningar av bidrag och med uteblivet statligt stöd släcktes stegvis också den eld som brunnit i många under krigsåren.

För de ungdomar som vi har mött finns det en känsla av samhörighet oavsett om man är muslim, serb eller kroat. Kanske är det lättare att släppa på principer och extrem nationalism när man är ung.

Sammanfattning

Grupp- och arbetsprocessen

För dessa ungdomar har livet varit omtumlande. En del av dem vi träffade stannade kvar under kriget, skadades, fick skiljas från sina familjer och flytta ifrån sina hem. Många har närstående som har skadats eller dödats. De ungdomar som flydde anlände till ett nytt och kanske helt främmande land och fick lära sig ett nytt språk. Kanske föräldrarna var kvar i Sarajevo och de fick fly ensam eller med en närstående. Några av dem har återvänt. De berättade för oss hur det kändes att komma tillbaka och om viljan att försöka göra någonting av sina liv. En del har det gått riktigt bra för, andra har hamnat i drogtrasket eller känner allmän apati. De bar alla på ett tungt bagage oavsett om de stannade kvar i krigsstaden eller flydde till ett annat land.

De som hade fått chansen att fly, var alla tacksamma över den möjlighet det inneburit, dock med en stor klivenhet inför att ständigt behöva konfronteras med det egna samvetet, såväl som omgivningens bittra erfarenheter. De som tvingades stanna kvar, avundas med en smak av bitterhet, de som lämnade Bosnien. De sörjer över ett tillstånd de inte kunde påverka.

De unga vi intervjuade hade alla något intressant att delge oss. Då vi ställde våra frågor försökte vi att utgå från de ämnen som berör och intresserar unga såsom identitet, livets förväntningar och möjligheterna till självförverkligande. De konkreta frågorna handlade om allt från vardag, fritid, kärlek och sorg till de konstnärliga medel de hade valt att uttrycka sig med.

I en undersökning som gjordes bland Sarajevo's gymnasister, svarade sextio procent av de tillfrågade positivt på frågan om de skulle lämna landet om de fick chansen. Det som förvånar mest är att de inte har några förslag om hur det skulle kunna förändra deras tillvaro. De såg det som att det inte gick att göra något mer än det som redan gjorts. De ville resa bort.

Vår grupp är sammansatt av sex mycket olika och säregna personligheter. Vi kommer från helt olika sammanhang och har helt olika erfarenheter. Den viktigaste och mest intressanta processen i vårt arbete har varit att lära känna varandra och sakta men säkert lära oss att samarbeta. Det är nu fem månader sedan vi möttes för första gången. Under dessa fem månader har vi byggt upp en djup förståelse och ett djupt förtroende för varandra. Vårt samarbete står nu på en fast grund av ömsesidig respekt. Att nå hit har bitvis varit en mödosam och ibland smärtsam process. Likväl

en process som givit var och en av oss värdefulla insikter om vad det kan innebära att arbeta i projektform, framförallt hur vi som individer fungerar och agerar i en grupp. Vi har skrattat tillsammans, gråtit ut hos varandra, grälat, tjafsat, surat, enats. Ja, kort sagt, konfronterat varandra på ett sätt som ingen av oss anade den soliga eftermiddag då vi träffades för första gången ute på Vinga. Nu känner vi mest av allt kärlek till varandra.

Vårt resmål, Bosniens huvudstad, Sarajevo, bestämdes redan första dagen på Vinga. Härom enades vi snabbt men vid vårt första grupparbete under kursen Staden och kulturen, uppenbarade sig snart problem som hade

med gruppdynamiken att göra. Gruppen hade avsevärda svårigheter med att nå enighet och med att ge och ta likvärdig plats i arbetsprocessen. Några var tysta, andra pratade mycket, några ville ha en trygg och tydlig struktur på arbetet, andra ville improvisera mer. Trots att alla kände att det fanns en stark kreativ potential i gruppen, hade vi svårt att ro båten åt samma håll. Att hitta en gemensam frågeställning inför resan var allt annat än självklart. Vi löste detta problem genom att låta arbetsformen sätta ramen för vårt arbete. Efter ett krismöte bestämde vi oss för att göra ett radioprogram. Vi skulle arbeta som ett radioteam, där var och en fick fokusera på det som man själv intresserade sig mest för. Kravet var att det skulle handla om ungdomskultur i Sarajevo.

Projektupplägget blev ganska ambitiöst; utöver rapporten och webbsidan skulle vi alltså göra ett radioprogram. Två av oss hade begränsade erfarenheter av att göra radio, men i stort sett var vi noviser på området. Det praktiska arbetet med reseförberedelserna delades upp på grupp-medlemmarna, så att var och en fick olika uppgifter och ansvarsområden; kontaktpersoner i Sverige och Sarajevo, dokumentation av resan i bild, ljud, skriva projektplan etc. Trots att vi kände oss ganska väl förberedda, fanns det ännu några dagar innan resan tvivel om hur det skulle gå. Skulle samarbetet fungera, skulle våra relationer hålla för påfrestningen av att leva in på varandra i en veckas tid och skulle vi verkligen hinna med allt arbete?

Veckan i Sarajevo blev mycket intensiv. Trots att det fanns ett flertal fasta hållpunkter och ett övergripande mål improviserade gruppen friskt, vilket resulterade i många spontana möten som inte var planerade i förväg. Nyckeln till det framgångsrika arbetet var dock de kontaktpersoner vi hade i Sarajevo. Vi arbetade nu målinriktat med våra olika intervjuer och ansvarsområden, ofta två och två, ibland i helgrupp. Varje kväll summerade vi dagen och lyssnade igenom våra ljudupptagningar under spontana möten. Alla hade nu hittat sina olika roller

i den säregna gruppkonstellationen. Den frihet vi alla kände var möjlig tack vare att det fanns en tydlig grundstruktur i vårt projekt. Utifrån denna struktur kunde vi improvisera. Arbetet svetsade samman gruppen och fick oss att känna en stor trygghet med varandra i mötet med människorna och den främmande staden. Under resan uppstod faktiskt inte en enda konflikt värd namnet.

Resultat och arbetsprocess i relation till projektplanen

Målet med vår resa var ”att göra ett radioprogram om ungdomskultur i Sarajevo för ungdomar i Sverige”. Planen var att samla material till ett halvtimmeslångt radioinslag i ungdomsprogrammet Frank (Riksradios P3). Programmet skulle, var det tänkt, ge en kalejdoskopisk bild av ungdomars liv i Sarajevo idag. Genom att samtala med media, konstnärer, musiker, teatergrupper och kulturarrangörer ville vi skapa oss en egen bild av det unga Sarajevo, bortom kriget med utgångspunkt från ungdomars livssituation, tankar och estetiska ideal. Intervjuer och egna reflektioner skulle blandas med musik och miljö ljud. Våra reseupplevelser skulle dessutom sammanställas i en rapport och en webbsajt.

Våra möten har utmynnat i ett tiotal intervjuer med en brokig samling människor; en operasångerska, en skådespelerska, två programledare/tv-tekniker som arbetar med ungdoms-TV, en rockmusiker samt tre unga flyktingar som levde i Sverige, Tyskland, respektive Spanien under kriget. Bland andra har vi också intervjuat ett flertal medelålders och äldre personer, bland annat en kvinna som jobbar på FN med ”women trafficking”, två bingovårdninnor, en lärare och en man som varit föreståndare för ett hem för krigsveteraner. Ljudupptagningarna omfattar i oredigerat skick cirka sex timmar. Våra intryck från resan har sammanställts i en gemensam dagbok. Därutöver har var och en av oss skrivit egna dagböcker. Hela resan har även, mest för

vårt eget höga nöjes skull, dokumenterats med VHS-kamera.

Sammanfattningsvis kan sägas att vi i stort har uppfyllt de mål vi ställde upp i projektplanen. Vi har fått en bild av ungdomars liv i dagens Sarajevo och vi har samlat intressant material till vårt radioprogram. Men så här i efterhand kan vi konstatera att föresatsen att skildra Sarajevo bortom kriget var naiv. Krigets skugga vilar ännu tung över Sarajevo och dess invånare, och i våra möten med dem fördes samtalen oundvikligen in på hur kriget har påverkat och påverkar deras nuvarande livssituation. Flera av ungdomarna vi mötte hade svåra minnen från kriget, ändå pratade de förvånansvärt öppet och hjärtligt om vad de hade varit med om.

I mötet med dessa människor kändes våra frågeställningar kring ungdoms-

kulturen i Sarajevo ibland ganska platta, inte minst då kulturlivet i Sarajevo för en tynande tillvaro i brist på ekonomiska förutsättningar och statliga subventioner. I dagens Sarajevo kämpar de flesta ungdomar för att försörja sig och i vissa fall även sina familjer. Att kultur är en lyx som få kan unna sig, är för oss en bestående insikt som vi tagit med oss från vår resa.

Det vi mött mer än något annat är människor – glada, sorgsna, vänliga, sårbara, underbara människor. Det är framförallt dem vi kommer att minnas

och det är dem vi vill göra rättvisa i vårt radioprogram.

Kulturnytt från Sarajevo blev Reflektion Sarajevo – ungdomskultur i en efterkrigsstad.

Källangivelse: Bakgrund – Bosnien: Dzenita Müsli, avhandling - Bosnisk kulturhistoria, Göteborgs Universitet, 2001

Kontaktpersoner och människor vi har mött på vägen

I Sverige:

Hanna Jedvik programledare, Sveriges Radio P 3, Göteborg
031 83 75 73

Tomas Persson, ansvarig för radioutbildningen på journalisthögskolan, Göteborgs universitet
031-773 49 71

Dzenita Müsli, Forskare i bosnisk kulturhistoria, Göteborgs universitet

031-27 48 36
Johan Öberg, Göteborgs universitet

031-773 10 00
Leena Kivijärvi-Nork, intendent, Historiska museet
08-783 9474
Sanjal Lemez, journalist, Sarajevo

0704-95 15 50

I Sarajevo:

Irene Skållberg, ansvarig för kulturfrågor, Svenska konsulatet i Sarajevo
08-40 54 931

Kerim (Kicko), kulturpersonlighet, Sarajevo
00387- 66 102 290

Amar Kadribasic, bosnisk-svensk kille, 22 år, student statskunskap, Sarajevo universitet
Radnicka 6, 7100 Sarajevo, BIH
00387-66 775515
kadamaram@bihnet.ba

Amra Isabegovic, bosniska, 22 år, nygift hemmafru

Mihravode 15, Sarajevo, BIH
00387-66 276 278

Dunja Gelineo, bosniska, 25 år, musikinlärare SOS Barnbyar, opera-

sångerska
Paromlinska 37, 7100, Sarajevo,
BIH
00387- 66 227 388
dunjac@hotmail.com
Peter Kelly, 24 år, Sarajevosenär,
Göteborg
0702-95 12 73
Amina Omerovic, 24 år, Spanska
ambassaden, Sarajevo
00387-33 250 350
Kemal Gracic (utövande muslim),
ingen adress ville ges
Fahrudin (muslimsk Iman), ingen
adress ville ges
Sonja Cronin, åklagare, UN,
Human rights, Sarajevo
00387-33 496 240
Samir Hodovic, 22 år, musiker, Sara-
jevo
00387-33 471 323
groove_sake@yahoo.com
Dino Selimovic, 24 år, kulturperson-
lighet, TV-stjärna
00387-66 192 263
x@kontra.ba
Miki Mrnjjava, 23 år, blivande
restaurangägare
00387- 66 206 064
mikimrnjava@yahoo.com
Milan Sokolovic (Miki), 29 år,
programansvarig, musikprogram,
(FTV), Federal Television
Gen. Izeta Nanica 38, 7100 Sara-
jevo, BIH
00387-66 208 437
Denis Kantorov, 30 år, rysk medar-
betare, FN, Human rights
00387-66 245 965
Dejan Kajevic, 25 år, mediaassistent,
28 år, United nations developpe pro-
gramme, operasångare
Kralja Tvrtka 5, 71000 Sarajevo,
BIH
00387-33 200 670
00387-66 185 184
dkajevic@pip.undp.ba
Vanessa, skådespelerska, 27 år, Sara-
jevo
00387 66 434 559
Radovanovic Slavoljub, 57 år, skulp-
tör
00387 57 671350
RADIO TRI:
Nenad Kovacevic,
00387 66 275651
loudminority@bosnianmail.com
Leo Saric

00387 33 220144
loudminority@bosnianmail.com
SOS Barnbyar och Kinderdorf Inter-
national:
Mladen Jelcic (Troko), 53 år skåde-
spelare och dramapedagog
Semira Fraste BB, 71000 Sarajevo,
BIH
00387-71-465 218
Barn på SOS Barnbyar:
Ana Grgic, 12 år
Sebastian Karic, 10 år
Nina Matuh, 9 år
Neven Veza, 7 år
Sabrina Kovacevic, 7 år
Vedran Mistic, 7 år
Denis Grujcic, 5 år
Suada Veza, barnens SOS-mother
Ungdomar på SOS Kinderdorf Inter-
national:
Breakdance-gruppen:
Kersan
Hakija
Eka
Amar
Dramagruppen:
Ana Grgic, Irma Nukica, Dragana
Seferovic, Elvira Nuhanovic, Fatima
Tahic, Anesa Hamsic, Aida Halvad-
zija, Arnela Gujic, Beslimi Elizabeta,
Causevic Almedin, Minela Majstro-
rovic, Aida Hadimusic, Enisa Kuc,
Elma Semic

Frågeformulär

Frågor till ungdomar mellan 15-25 år:

Vad heter du och hur länge har du
levt?
Hur stor är din familj? Hur bor du/ni?
Vad gör du och dina vänner på friti-
den? Har du/ni någon hobby?
Vad tycker du allra bäst om att göra?
(Varför?)
Hur ser din vardagliga sysselsättning
ut?
Vad tycker du är bäst och sämst med
skolan/jobbet?
Är mode viktigt för dig och dina
vänner?
Finns det speciella tillhörighetsattribut
för olika grupper? Vad är dess bud-
skap?
Har du någonsin kommit i kontak
med eller provat på – droger?
Har du varit kär? Hur ser du på kärlek
och förhållande?

Är du troende? Hur mycket påverkar
religionen din vardag?
Hur ser du på ditt lands politik? Vad
skulle du mest vilja förändra?
Vad är det värsta som hänt dig?
Tror du att kriget har förändrat dig? På
vilket sätt?
Ibland är det svårt sätta ord på sina
känslor,..Har du hittat några andra sätt
att beskriva/ uttrycka vad du känner?
Ex. musik, dans, teater, bild eller
annat.
Vad är det bästa som någonsin hänt
dig?
Hur tror du att din framtid ser ut om
tio år? Ex. Boplats yrke och familj?
Var skulle du helst vilja resa om du fick
välja fritt? (Varför?)
Vad är din allra högsta önskan?

Abstract

Our choice of project is based
on making a radioprogramme about
young people in Sarajevo. The pro-
gramme will be sent in the Swedish
channel, P3, Frank. The target group
is in the ages of 15 to 25 years
old. Our project was originally named
"Cultural news from Sarajevo" but has
been changed to "Reflection: Sarajevo
– on youth and youth culture in an
after war city".

The bad ecomical situation and the
huge unemployment situation in Sara-
jevo makes it very difficult both for
the artists and the youth to be creative
and to developpe their interests. We
have based our research on intervjues
and meetings with artists, teachers,
youngsters and people in general that
we have met during our week in Sara-
jevo.

We left Sweden with a open minded
attitude, because of our different inte-
rests in the group and because we did
not know what to expect when arri-
ving.

The work has been concentrating on
making the radio programme and on
finding out what the cultural situation
looks like for young people in Sarajevo
today. We were lucky to meet a lot of
interesting and open minded people.

Some of our insights is that the cultural varieties are not in priority for most people. The money is in the first hand used to the cost of sheer survival and the government does not contribute economical or with any support to cultural projects. The money from help organisations, such as the UN and from other countries, easily gets into the wrong pockets, the corruption is a huge problem in Bosnia. A lot of young people are depressed and

do not know how to change their situation. Our intension to find out about cultural happenings in the city was not very successfull, depending on the problems just mentioned.

Our report is based on our work with the radioprogramme and what we have found out about how some young people in Sarajevo look at their life situation, what interests they have, what they think about their future and so on.

(Fotnot)

1 Se frågeformulär